

«Man kan ikke beskytte barn mot all smerte i livet, men hjelpe ved å gi dem verktøy til å takle det..»

Bearbeiding av følelser hos barn med utgangspunkt i billedboken

av

Agneta Ingvaldsen

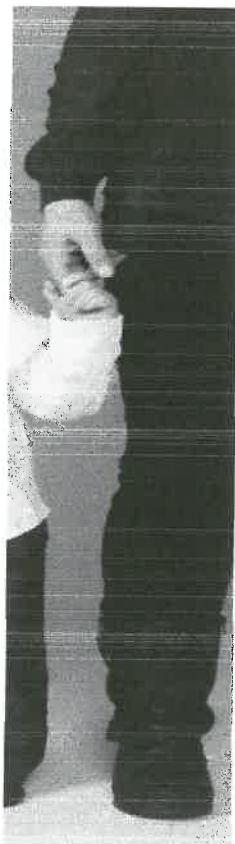
Bacheloroppgave

Estetisk linje

DMMH

Veiledere: Eva Stai Brønstad og Nina Scott Frisch

Trondheim, April 2014

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
DEPARTMENT OF CHEMISTRY

RESEARCH REPORT
NO. 1000

BY
J. H. GOLDSTEIN

AND
M. L. HUGGINS

DEPARTMENT OF CHEMISTRY
UNIVERSITY OF CHICAGO
CHICAGO, ILLINOIS

RECEIVED
MAY 15 1954

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning.....	3
1.1. Bakgrunn for valg av tema.....	3
1.2. Forforståelse.....	4
1.3 Presentasjon av problemstillingen.....	5
1.4. Begreper.....	5
1.4.1. <i>Vanskelig</i> og vanskelige tema.....	5
1.4.2. Bildeboken.....	5
1.4.3. Triangulering	6
1.5. Avgrensing av oppgaven.....	6
1.6. Formål med oppgaven.....	6
1.7. Disposisjon.....	7
2.0. Metode.....	8
2.1. Valg av metode.....	8
2.2. Mine informanter.....	8
2.3. Intervjuforberedelse og gjennomføring.....	9
2.4. Bearbeiding av funn.....	9
2.5. Personvern.....	10
2.6. Metodekritikk.....	10
3.0. Teori.....	12
3.1. Teoretikere.....	12
3.2. Relevante begrep.....	13
3.2.1. <i>Vanskelige tema</i>	13
3.2.2. Følelser.....	13
3.2.3. Anerkjennelse.....	13
3.2.4. Anerkjennende kommunikasjon.....	14
3.2.5. Empati.....	14
3.2.6. Empatisk kommunikasjon.....	14
3.2.7. Relasjonskompetanse.....	14
3.2.8. Samtalebilder.....	15
3.2.9. Terapi.....	15

3.2.10. Emosjonelt leksikon.....	15
3.3. Synet på barn.....	15
3.4. Medvirkning.....	16
3.5. Barn og rettigheter.....	16
3.6. Barneverntjenesten.....	17
3.7. Om den moderne bildeboka.....	17
3.8. Bildeboken som kunstprodukt.....	18
3.9. Snakkehjørnet.....	19
3.10. Barnesamtale.....	19
3.11. Etske betraktninger	21
4.0. Funn og drøfting.....	22
4.1. Innledning.....	22
4.2. Følelser.....	23
4.3. Åpne opp for samtaler.....	25
4.4. Tabu / vanskelige tema.....	28
4.5. Følelser mediert gjennom billedbøker.....	30
4.6. Etske betraktninger.....	33
5.0. Avslutning.....	34
6.0. Litteraturliste.....	35
7.0. Vedlegg.....	38
7.1. Intervjuguide.....	38
7.2. Litteraturtips.....	39

1.0 Innledning

«Jo tidligere vi hjelper barn til å registrere, definere og uttrykke følelsene sine, desto lettere vil det være å forholde seg til dem, romme dem, gjenkjenne dem og unngå å bli truet av dem» (Kinge, 2006, s. 175).

1.1 Bakgrunn for valg av tema

I løpet av temadagene på skolen i januar var jeg på et foredrag der jeg fikk høre om en barnehage som praktiserte snakkehjørne og barnesamtaler for å gi barn mulighet til å snakke om små og store ting og følelsesmessige reaksjoner. De brukte de blant annet billedbøker som hjelpemiddel i samtaler med barn. «Man kan dessverre ikke skåne barn for alle problemer, men man kan prøve å hjelpe dem ved å gi dem verktøy til å takle dem» (Førskolelærer, 2013). Førskolelæreren beskrev det å snakke om ting, også det som kan være vanskelig og tabu, som en arbeidsmetode og et verktøy for å gi barna hjelp til å sette ord på ting, gi de større ordforråd. Dette var noe jeg synes var svært interessant og ville vite mer om.

Jeg ville skrive en oppgave om å snakke med barn om ting som kan være vanskelige fordi jeg ville vite mer om temaet og fordi jeg vil belyse noe som jeg mener er et viktig og relevant tema innenfor barnehagen. «Ved utgangen av 2011 hadde nærmere 90 % av alle barn i alderen 1-5 år plass i barnehage.... Det betyr at barnehagen møter nesten alle barn i Norge, også de som utsettes for vold, overgrep og alvorlig omsorgssvikt» (Bratterud & Emilsen, 2013, s. 22-23). Forskning viser at mange små barn sliter med psykiske lidelser i løpet av oppveksten (Steenstrup- Duch, 2012 & Øvreberg, 2011). Å rette fokus på hvordan barnehagen kan skape et godt grunnlag for god psykisk helse mener jeg derfor er veldig relevant, det er også noe som kommer frem i Rammeplanen. Barnehagen er sentral i forebyggende arbeid med barn, da barnehageansatte daglig har kontakt barn og familier og har en viktig rolle med å se alle barn og sørge for at barna får den omsorgen og hjelpen de trenger (ibid.). Ved å gi kompletterende og kompenserende omsorg, og ved å gi barnet muligheter til å bearbeide sine erfaringer har barnehagepersonale omfattende muligheter til å bidra til barnas psykiske helse (Killèn, 2012). I barnehagen kan man ofte møte barn som strever, det er mye som kan oppleves som vanskelig for barn. Alt fra å flytte, få et nytt søsken, skilsmisse eller dødsfall. I følge Holmsen, som er spesialpedagog med grunnutdanning som førskolelærer, opplever mange barn at voksne trekker seg vekk og unngår å snakke om det som er vanskelig. Dette fører til at mange barn blir alene med ubearbeidede tanker og fantasi og frykt får utvikle seg (Holmsen, 2011). Gamst, som er spesialpedagog med lang erfaring fra forebyggende arbeid, sier at:

«studier viser mange fagpersoner som har til oppgave å beskytte barn og sikre barn gode oppvekstvilkår, fortsatt mangler kunnskap, trygghet og handlingskompetanse for å legge til rette for at barn får hjelp til å fortelle hvordan de har det ut fra sitt eget perspektiv» (Gamst, 2011, s. 22).

Jeg ønsker med denne oppgaven å rette fokus på hvordan man kan møte barn som har behov for å bearbeide og snakke om ting som kan være vanskelig og hvilken betydning billedboken kan ha i en slik bearbeidelsesprosess. Rammeplanen sier blant annet at barnehagen skal ha en helsefremmende og forebyggende funksjon og at den har et særlig ansvar for å forebygge vansker og oppdage barn med særskilte behov. Den sier også at barnehagen skal bidra til at barn lærer å bruke språk til å uttrykke følelser (KD, 2011). En måte man kan gjøre det på er å bruke billedbøker. Bilder sier mer enn tusen ord og kan snakke direkte til følelsene våre sier Holmsen (2011). Bilder og tegninger kan egne seg spesielt godt som redskap i samtaler med yngre barn siden de ofte blir engasjert og interessert i visuelle uttrykksformer (Holmsen, 2011). Dersom innholdet i boka er nær barnets eget miljø klarer det allerede tidlig i utviklingen å trekke frem visse egenskaper i et bilde og overføre det til sin egen virkelighet (Traavik, 2012). «I forskriften om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v. §12 Psykososiale forhold heter det: *Virksomheten skal fremme trivsel og gode psykososiale forhold*»(Helsedirektoratet, u.d.). Trygghet, mestring, nærhet og livsglede er viktige forhold som er grunnleggende for et godt psykososialt miljø, eller hvordan vi har det sammen med andre. Hva barna forteller gjennom ord, handling og atferd er sentrale informasjonskilder om trivsel og psykososial helse (ibid.). I Stortingsmelding 24 (2012-2013) Fremtidens barnehage står det at «Siden barn tilbringer mye av dagen i barnehagen, er det viktig at barnehagemiljøet, både det fysiske og det psykososiale, er tilfredsstillende slik at barna får en god hverdag og gode vilkår for en positiv utvikling» (Kunnskapsdepartementet, Meld. St. 24 (2012–2013)) Den sier også at «Barnehagen har en sentral oppgave både når det gjelder å oppdage om barn har vansker og når det gjelder å sette inn en forebyggende innsats for å hindre at barn utvikler problemer» (ibid.).

1.2 Forforståelse

Jeg har selv alltid vært interessert i både bilder og bøker og har selv erfaring med at det har hjulpet meg til å bearbeide vanskelige ting. Jeg bestemte meg tidlig for at jeg ikke skulle være redd for å ta opp vanskelige ting med barn, da jeg vet hvor vanskelig det kan være å bære på det alene. Men jeg har gjennom studiet ofte tenkt på hva som kunne være en god måte å gjøre det på som fremtidig førskolelærer. Jeg visste ingenting om snakkehjørnet eller barnesamtalen før jeg var på foredraget under temadagene. Men da jeg fikk høre om hvordan de blant annet brukte billedboken som triangulering i samtaler med barn ble jeg positivt engasjert straks og ville vite mer om dette.

1.3 Presentasjon av problemstilling

Hvordan kan billedboken brukes som hjelpemiddel til å bearbeide følelser hos barn?

1.4. Begreper

Nedenfor vil jeg se på noen begreper som jeg bruker i oppgaven. Det er viktig å avklare begrepene slik at det kan dannes en felles forståelse av hva som diskuteres.

1.4.1. Vanskelig og vanskelige tema

I oppgaven skriver jeg om ting som kan være vanskelig. Jeg vil nevne at man må være obs på at mye av det et barn kan oppleve som vanskelig, kan oppleves som bagateller for voksne. Det er mye som kan oppleves som vanskelig for barn. Alt fra å bytte avdeling, flytte, få et nytt søken, bli ertet, skilsmisse eller dødsfall. I utgangspunktet mener jeg at barn kan ha behov for å bearbeide alle mulige slags ting, men når jeg i oppgaven bruker vanskelige tema mener jeg død, alvorlig sykdom, alvorlig skilsmisser, kriminelle handlinger. Med vanskelige eller tabu tema mener jeg ting som skaper en risiko for omsorgssvikt og omsorgssvikt.

«Risiko og omsorgssvikt handler om et bredt spekter av situasjoner. I den ene enden av spekteret (risiko) finner vi situasjoner hvor omsorgen har vært «god nok», men der det har oppstått kriser hvor foreldrene ikke er i stand til å prioritere barnet, som ved alvorlig sykdom, arbeidsløshet, skilsmisse og andre vanskelige livssituasjoner. I den andre enden av spektret (omsorgssvikt) finner vi barn som lever med kronisk utrygghet, bekymring for det uforutsigbare som ved rusmiddelbruk, psykiske problemer, fysiske problemer, fysiske og psykiske lidelser samt samlivsvold» (Killèn, 2012, s. 53).

1.4.2 Bildeboken

Bildeboken blir ifølge Birkeland og Mjør definert som ei bok med ett eller flere bilder på hvert oppslag (dobbelside), og alle oppslagene i en bildebok utgjør en tematisk og dramaturgisk helhet gjennom boken. Det kan for eksempel være en fortelling, en samling med alfabetdikt eller en fagbok om edderkopper. Fremsiden, baksiden, innsideperm og tittelblad viktige for helhetsinntrykket i alle bildebøker. Inndelingen i oppslag, sidevendinger og forventninger til det å bla om til neste siden er typisk for bildebøker. Et bilde viser gjerne tilbake til tidligere oppslag og det skal skape forventning om det neste. Bildebøker kombinerer gjerne verbaltekst og bilde, men bilde kan også stå alene (Birkeland og Mjør, 2012, s. 71).

Bildeboken blir sammenlignet med andre kunstformer som kombinerer uttrykksformer, som for

eksempel musikk, film og teater.

1.4.3 Triangulering

Ordet triangulering brukes i mange sammenhenger. Det blir definert som «en prosess for å finne avstanden til et punkt ved å beregne lengden til en av sidene i en trekant, samt de to vinklene mellom linjen og punktet» (wikipedia). «Selve ordet triangulering stammer fra landmåling og navigasjon, og er en prosess hvor en benytter to punkter for å finne den ukjente avstanden til et tredje punkt» (Røyknes, 2008)

I denne oppgaven bruker jeg begrepet i forbindelse med litteraturformidling, der man bruker billedboken som et felles fokuspunkt. Det oppstår et trepunktsforhold mellom *meg, deg og «verden»*. Barnet og den voksne kan ha et felles fokus utenfor relasjonen, men som likevel er omsluttet av det relasjonelle forholdet. Man har et felles fokus og gir responser til hverandre i forhold til det tredje punktet som for eksempel kan være en billedbok (Øvreeide, 2009).

1.5 Avgrensing av oppgaven

Det er som sagt mange ting som kan oppleves vanskelig for barn og som de har behov for hjelp til å bearbeide. Området kan være så stort at kompetansen man har i barnehagen ikke strekker til og jeg vil derfor understreke viktigheten av å henvise videre. Jeg har valgt å skrive om hvordan man kan bruke billedboken som hjelpemiddel i kommunikasjon med barn for å bearbeide ting som kan være vanskelig å snakke om. Og har på grunn av oppgavens bredde vært nødt til å avgrense for å holde meg innenfor rammene jeg har til rådighet, og jeg får derfor bare belyst endel av området. Jeg valgt å ha fokus på voksenrollen i samtaler med barn på storbarnsavdeling, alder 3-6 år. Dette på grunn av at min intervjupersons erfaring og fordi det kan kreves andre fremgangsmåter i samtale med mindre barn. Jeg vil også si litt om utfordringer og etiske perspektiv.

1.6 Formål med oppgaven

Formålet med oppgaven er å undersøke hvordan billedbøker kan være et hensiktsmessig som hjelpemiddel til å hjelpe barn å snakke om ting de har behov for, det å lære seg å sette ord på tanker og følelser, bearbeide de og legge de bak seg. Jeg ønsker også å belyse hvor viktig det er å kunne snakke med barn om ting som kan oppleves som vanskelig. Ekvik, som er prest og forfatter, skriver blant annet om hvordan man kan leve med barn gjennom en vond tid. Han skriver «Åpenhet er en belastning. Mangel på åpenhet er en større belastning. Det er den virkeligheten vi må manøvrere i, både med oss selv og barna» (Ekvik, 2010, s. 29). Jeg syns det var en fin måte å si at en del voksne nok velger taushet om ting til barn for å prøve å skåne dem, men om barnet opplever å for eksempel

miste et nært familiemedlem så kan ikke barnet skånes fra en sorgopplevelse. Da kan taushet bare skape mer forvirring og frustrasjon (ibid.).

Her må jeg nevne at når man åpner for samtale om vanskelige ting kan det komme opp kriminelle handlinger som vold og seksuelle overgrep. Da er det viktig å kjenne sitt kompetanse område og handle i forhold til dette. Skulle det komme opp kriminelle ting må man søke og henvise videre slik at barnet får den hjelpen det som trengs.

1.7 Disposisjon

Jeg vil først legge frem mitt valg av metode og hvordan jeg har gått frem for å prøve og finne svar til oppgaven. Her skriver jeg også om personvern og metodekritikk. Ved bruk av kvalitativ metode vil for eksempel oppgaven ha svake sider. Deretter har jeg et kapittel der jeg tar for meg relevant teori. I funn og drøftingskapittelet går jeg nærmere inn på teorien og utforsker mulige svar på problemstillingen før jeg oppsummerer til slutt.

2.0 Metode

Metode brukes for å fremskaffe eller etterspørre kunnskap og man følger en viss vei mot et mål. Dalland siterer Aubert som formulerer det slik: «En metode er en fremgangsmåte, et middel til å løse problemer og komme frem til ny kunnskap. Et hvilket som helst middel som tjener formålet, hører med til arsenalet av metoder» (Dalland, 2012, s. 111).

Metoden hjelper oss med å samle inn informasjon som hjelper oss når vi skal undersøke og forske på et valgt tema. Man kan bruke kvalitativ eller kvantitative metode som på hver sin måte kan bidra til at vi får en bredere forståelse av det samfunnet vi lever i, og av hvordan enkeltmennesker, grupper eller institusjoner handler og samhandler. Forskjellen er i første rekke hvordan man som forsker samler inn informasjonen på. Den kvantitative metoden går i bredden og gir oss data i form av tall og målbare enheter, mens kvalitativ metode går i dybden og kan fange opp ting som ikke lar seg måle eller tallfeste som for eksempel noen menneskers tanker og holdninger. De vanligste kvalitative forskningsmetodene er intervju og observasjon (Dalland, 2012).

2.1 Valg av metode

I denne oppgaven ønsket jeg å vite mer om et tema jeg mener jeg har for lite kunnskap om og ønsket derfor å hente inn kunnskap fra fagpersoner. Valget mitt falt derfor på kvalitativ metode. Et kvalitativt forskningsintervju gir mulighet til å bli kjent med holdningene og tankene til den som intervjues, da det baserer seg på nærhet mellom forsker og intervjupersonen. Det er ofte basert på åpne spørsmål om det forskeren ønsker å vite mer om, og åpner for personlige svar om et forhåndsbestemt tema hvor det er åpent for personlige og utdypende svar. Dalland (2012) mener at slike intervju også vil preges av personligheten til intervjueren og evnen til kontakt med intervjupersonen (Dalland, 2012).

Videre har jeg funnet litteratur som underbygger temaet. « For å svare på hva som finnes av kunnskap, må vi søke etter forskning på området og i faglitteratur» (Dalland, 2012, s. 132).

2.2 Mine informanter

Min første intervjuperson, som jeg refererer til som *intervjuperson 1*, jobber som fagleder i barnehage. Personen har førskolelærer utdannelse fra DMMH med ulik videreutdanning, samt utdanneelse som familieterapeut. Intervjuperson er i følge Dalland (2012) en nøytral betegnelse som bare slår fast at det er en person som blir intervjuet. Jeg har vært på et foredrag til en barnebokillustratør. Jeg har også vært i kontakt med en illustratør og to barnebokforfattere som jeg

har intervjuet via mail. Disse blir i oppgaven referert til som *forfatter 1 og 2 og illustratør*. Jeg har valgt å ha få intervjupersoner da jeg ville prøve å gå i dybden for mitt tema for oppgaven. Som Dalland (2012) sier trenger ikke antall intervjupersoner være for stort da gode samtaler med en, to eller tre personer kan gi nok stoff til en oppgave (Dalland, 2012, s.165).

2.3 Intervjuforberedelse og gjennomføring

Når det gjelder intervjupersoner har jeg tatt et strategisk valg som betyr at jeg valgte noen personer som jeg visste hadde den kunnskapen jeg lette etter (Dalland, 2012). Jeg tok kontakt med *Intervjuperson 1* på bakgrunn av at visste personen hadde erfaring med blant annet billedboken som hjelpemiddel i samtaler med barn og hadde lang erfaring i barnehagen. Jeg valgte å ta kontakt med *forfatter 1 og 2 og illustratør* på grunn av at alle tre har skrevet og /eller illustrert bildebøker for barn med tabu tema som for eksempel vold og død. Alle fikk på forhånd informasjon om at jeg var student ved Dronning Mauds Minne Høgskole og arbeidet med en bacheloroppgave med temaet bildeboka og bearbeiding av følelser hos barn. Jeg informerte om deres rett til å når som helst kunne trekke seg fra intervjuet, samt at intervjupersoners anonymitet ville bli ivaretatt.

I forkant av intervju med *Intervjuperson 1* laget jeg en intervjuguide som jeg sendte på forhånd sammen med en samtykkekontrakt. «Informert, frivillig samtykke betyr at dem som involveres i forskning, gjør dette med vitende og vilje på et fritt og selvstendig grunnlag» (Dalland, 2012, s. 105). Før intervjuet skrev vi begge under på samtykkekontrakt i hver vårt eksemplar. En slik informasjon viser intervjupersonen at man er seriøs og gir samtidig et grunnlag for å unngå misforståelser og kritikk. Samtykke bør gjøres skriftlig understreker Dalland (2012). I forkant av intervjuet hadde jeg vært på foredrag til intervjupersonen og jeg hadde satt meg godt inn i temaet noe som gjorde at jeg følte meg godt forberedt. I et kvalitativt forskningsintervju legger god forberedelse selve grunnlaget for et godt møte med intervjupersonen (ibid.). «Utgangspunktet for et vellykket intervju er at forskeren på forhånd har satt seg godt inn i intervjupersonens situasjon. Kunnskaper om konteksten er nødvendig for å stille spørsmål som oppleves som relevante for intervjupersonen» (Thagaard, 2013, s. 100).

2.4 Bearbeiding av funn

I etterkant av intervjuet transkriberte jeg materialet. I følge Dalland (2012) er å transkribere å skrive ned ord for ord hva som ble sagt. Videre analyserte jeg det gjennom å plassere det der jeg fant det relevant i teksten. Analysere vil si å granske og prøve å finne ut av hva materialet har å fortelle. Ved å se på materialet i sin helhet og dele det opp, bidrar det til at man lettere kan velge ut sitater eller

situasjoner man ønsker å fremheve fordi det sier noe viktig om hoveduttrykket (Dalland , 2012).

Jeg har valgt å legge frem materiale fra intervju gjennom sitater i funn og drøftingskapittelet. Her vil jeg understreke at jeg har skrevet det som ble sagt om til bokmål, tatt vekk overflødige ord for å gjøre det lettere for leseren å forholde seg til teksten. Alle sitater fra intervjupersoner har jeg skrevet med innrykk i teksten uavhengig av lengde på sitatet, dette for å prøve å gjøre teksten ryddig og oversiktlig. Noen steder i teksten kan jeg ha samlet utsagn fra ulike steder i intervjuet for å prøve å skape en ryddighet og sammenheng i det jeg har tolket at intervjupersonen ønsket å formidle. Et og samme tema være berørt flere ganger under intervjuet, om man samler disse intervjuvarene kan man få et mer nyansert bilde av tema (ibid.).

2.5 Personvern

Gjennom hele arbeidsprosessen med min oppgave har jeg bevisst på at jeg skal bevare informantenes personvern. Dette har jeg gjort ved å anonymisere alle informanter og sikker oppbevaring av data og egne notater. Etter intervju, ble det transkribert og slettet.

Personvernforbudet benytter begrepet aidentifiserbare opplysninger dersom navn, personnummer eller andre personentydige kjennetegn er erstattet med nummer, kode, fiktive navn eller lignende (Dalland , 2012). I oppgaven min har jeg erstattet informantens navn med intervjuperson eller yrkestittel for å sikre deres anonymitet. Jeg har tillatelse fra informanter til å legge frem yrke og erfaring i oppgaven.

2.6 Metodekritikk

I kvalitativ forskningsintervju er det jeg som intervjuer som er instrumentet, jeg får svar på grunnlag av egne spørsmål. Det man får ut av intervjuet er avhengig av evnen til å oppfatte svarene, ta vare på dem, forstå dem og tolke dem (Dalland , 2012). Min bakgrunn og ståsted kan altså være med på å farge resultatet. Om en annen skulle forske på det samme som meg, ville likevel ikke resultatet blitt det samme. Dette er noe som kan være medvirkende til hvor pålitelig eller gyldig man oppfatter at det er. Under et kvalitativt forskningsintervju har kommunikasjonen mellom oss under intervjuet stor betydning. Det kan det oppstå misforståelser i form av om for eksempel at spørsmålene blir forstått rett av intervjupersonen og om svarene blir tolket rett av meg som forsker. Påliteligheten i mine funn kan også påvirkes av mitt strategiske valg av intervjuperson. Gjennom å intervjuer en person som jeg visste holder på med samtaler med barn og som blant annet bruker bildebøker som hjelpemiddel, var det sannsynlig at personen var engasjert og positiv til temaet. Mine funn trenger altså ikke være representativt for alle barnehager, men funnene og kunnskapene

jeg har funnet kan likevel være nyttig for andre i liknende situasjoner. Påliteligheten og gyldigheten kan også påvirkes og reduseres under bearbeiding av funn. Viktige ting kan ha forsvunnet under renskrivingen av transkripsjon og analysering av materialet ved at jeg for eksempel kan ha tolket intervjupersonen feil. «Når spørsmål og svar blir til tekster, mister vi noe» (Dalland, 2012, s.179). Jeg har trukket ut svar som jeg har funnet relevant for å kunne svare på problemstillingen min. I denne utvelgelsen kan jeg ha valgt bort viktig materiale.

3.0 Teori

I dette kapittelet vil starte med å presentere noen av teoretikerne jeg har brukt, deretter ønsker jeg å belyse teori som jeg synes er relevant for min oppgave. Dette skal skape grunnlag for det jeg vil diskutere i drøftingen. Så går jeg inn på noen relevante begreper, synet på barn, medvirkning, barnekonvensjonen, barneverntjenesten. Så ønsker jeg å skape en forståelse av hva barn kan ha behov for å bearbeide, hva en billedbok er og hvordan den kan brukes som hjelpemiddel for å åpne opp for samtale om vanskelige tema. Deretter sier jeg litt om snakkehjørnet og barnesamtaler, som begge er metoder som blant annet bruker billedboken som triangulering i samtaler med barn.

3.1 Teoretikere

I oppgaven har jeg brukt teori med støtte fra ulike forfattere som tar for seg tema som er aktuell for å prøve å besvare problemstillingen min; «*Hvordan kan billedboken brukes som hjelpemiddel til å bearbeide følelser hos barn?*». De skriver blant annet om barnesamtaler, kommunikasjon med barn om vanskelige og tabu tema, bildeboken og hvordan den kan være et hjelpemiddel til å åpne opp for bearbeidelse av ulike følelser.

Gamst (2011) som har lang erfaring fra forebyggende arbeid og rådgivningsarbeid i PPT, barnehage/skole og barnepsykiatri, skriver om profesjonelle barnesamtaler og gode måter å kommunisere med barn på. Hun skriver om at når barn får anledning til å være informanter om sin egen virkelighet, kan det komme opp forhold som gir oss bedre muligheter til å forstå deres situasjon. Holmsen (2011) har fra 2008 jobbet som familierådgiver der hun daglig har samtaler med barn. Hun skriver om samtalebilder og hvordan man kan snakke med barn som opplever noe vanskelig. Ekvik (2010) som har lang erfaring som sykehusprest og skriver blant annet om barn i sorg. Kinge (2006) har viktige erfaringer med systematisk bruk av samtaler da hun har arbeidet med barn med spesielle behov i mange år. Hun tar blant annet for seg hvordan man kan bli bedre til å snakke med barn, ikke bare *til* dem. Hun argumenterer for viktighet av å hjelpe barn så tidlig som mulig til å uttrykke seg og forstå seg selv bedre. Killèn (2011) & (2012) skriver om barnehagen som en viktig forebyggende arena i barns liv og om hvordan man kan støtte og se barn som har det vanskelig. Hun skriver at barn som ikke får hjelp til å bearbeide sine vanskelige opplevelser vil kunne videreføre sine ubearbeidede problemer. Raundalen og Schultz (2008) som tar for seg barns behov for voksehjelp til å håndtere dramatiske hendelser, hvordan man kan snakke med barn om vanskelige tema. Raundalen er barnepsykolog og Schultz er utdannet lærer og har en doktorgrad i spesialpedagogikk. Øvreeide (2009) er spesialist i klinisk psykologi og har arbeidet i mange år med barne- og familiespørsmål i behandling, sakkyndig arbeid, undervisning og offentlig

utredningsarbeid. Han skriver om metodiske samtaler med barn i vanskelige livssituasjoner. Traavik (2012) er førstelektor ved Nordisk institutt på Høgskulen i Volda, der hun underviser i førskolelærer- og grunnskoleutdanninga. Hun skriver analyser av bildebøker og setter de inn i samfunnsmessig sammenheng. Mjør, Birkeland og Risa (2005) tar for seg et historisk perspektiv på barnelitteratur. Ramsfjell og Sagberg (2012) som skriver om livstolkning og livsmestring, blant annet hvordan barn tolker verden de møter og hvordan barn og voksne kan tolke verden sammen.

3.2 Relevante begrep

Her vil jeg gå inn å ulike begrep for å skape en felles forståelse over hva jeg snakker om i oppgaven.

3.2.1 Vanskelige tema

Med vanskelige tema mener jeg død, alvorlig sykdom, alvorlig skilsmisser, kriminelle handlinger. Vanskelige eller tabu tema kan være ting som skaper en risiko for omsorgssvikt og omsorgssvikt, slik jeg skrev innledningsvis.

«Risiko og omsorgssvikt handler om et bredt spekter av situasjoner. I den ene enden av spektret (risiko) finner vi situasjoner hvor omsorgen har vært «god nok», men der det har oppstått kriser hvor foreldrene ikke er i stand til å prioritere barnet, som ved alvorlig sykdom, arbeidsløshet, skilsmisse og andre vanskelige livssituasjoner. I den andre enden av spektret (omsorgssvikt) finner vi barn som lever med kronisk utrygghet, bekymring for det uforutsigbare som ved rusmiddelbruk, psykiske problemer, fysiske problemer, fysiske og psykiske lidelser samt samlivsvold.» (Killèn, 2012, s. 53)

3.2.2 Følelser

Kinge (2006) skriver at vi er født med et sett grunnfølelser: interesse / iver, velbehag / glede, frykt / skrekk, sinne / raseri, skam / ydmykelse, tristhet / fortvilelse, misunnelse / sjalusi, skyldfølelse og ømhet / hengivenhet (Kinge, 2006). Hun skriver at alle følelser er godt for noe og at vi har bruk for også de vanskelige følelsene. Uten følelser ville alt vært likegyldig. Evnen til å gjenkjenne og oppleve følelser er der fra vi kommer til verden. De forsterker våre opplevelser og får oss til å handle (ibid.).

3.2.3 Anerkjennelse

Anerkjennelse handler om den andres opplevelse blir verdsatt, man ser på den andre som et individ med rettigheter, integritet og en separat identitet. Det er ikke en ferdighet, men en holdning og væremåte (Gamst, 2011, Kinge, 2006). Som Schibbye hevder :«Anerkjennelse er ikke noe du *har*, men noe du *er*,» (referert i Kinge, 2006, s. 73).

3.2.4 Anerkjennende kommunikasjon

Lytting, forståelse, aksept, respekt, toleranse og bekreftelse er viktige ingredienser i anerkjennende kommunikasjon (Gamst, 2011, Holmsen, 2011, Kinge, 2006). Den voksne må være bevisst sine egne følelser for å kunne vise anerkjennelse overfor barn. Det er viktig å lytte aktivt og bekrefte uten å overta barnets følelser og opplevelser. Man må heller ikke plassere egne følelser og forventninger på barna som de var deres (Holmsen, 2011).

3.2.5 Empati

«Empati viser til å oppfatte, og forstå, følelsesmessige undertoner, et bakenforliggende emosjonelt budskap, og respondere og kommunisere på en måte som øker den andres forståelse for seg selv» (Kinge, 2006, s. 63). Jeg mener det handler om å sette seg inn i hvordan den andre har det, lytte, se og prøve å forstå både kroppsspråk og verbalspråk, uten å bli styrt av egne følelser og meninger. Det handler om leve seg inn i andres situasjon og forstå hvordan dem har det. Man må ha evnen til å ta noen andres perspektiv uten å overta deres følelser og gjøre dem til sine egne (Holmsen, 2011). Man må også være oppmerksom på forskjellen empati og sympati for å forstå hva empati innebærer. Sympati er medfølelse, der man kan bli revet med av egne følelser og lar personlige minner, opplevelser, assosiasjoner og følelser styre oss (Gamst, 2011, Kinge, 2006). Gamst (2011) beskriver empati med en metafor som sier at man er opptatt av hvordan det føles å være i barnets sko, og forstår og ser hvordan barnet står i skoene, men forblir i egne sko (ibid.).

3.2.6 Empatisk kommunikasjon

«Empatisk kommunikasjon med barn dreier seg om hvordan vi kommuniserer og reflekterer vår forståelse av barnet og barnets følelser tilbake til barnet» (Holmsen, 2011, s. 37). Vi retter oppmerksomheten mot barnets *følelsesmessige motiver*, istedenfor barnets *handlinger* og lytter med åpent sinn, samtidig som vi prøver å få tak i det som barnet formidler med kroppsspråk og ikke-verbal kommunikasjon (ibid.).

3.2.7 Relasjonskompetanse

«Relasjonskompetanse har ofte vært tatt for gitt. Det kan vi imidlertid ikke. Relasjonskompetanse forutsetter at en kan ta barnas perspektiv. Det innebærer å forstå hvordan barn opplever sin situasjon, og å svare på disse følelsene, slik at barnet føler seg forstått, det vil si å være empatisk. Vi lytter og observerer i dybden. Det vil si at vi lytter til

det som sies og de følelser og antagelser som ligger bak ordene og handlingene» (Killèn, 2012, s. 120).

Dette mener jeg handler om å sette seg inn i barnets situasjon, se hva barnet prøver å formidle gjennom både kroppspråk og verbalspråk. Om å lytte uten å korrigere og vurdere. Å ikke være så snar med å komme med svarene, men kunne avvente og gi barnet mulighet til egne refleksjoner og uttrykke sin opplevelsesverden.

3.2.8 Samtalebilder

Holmsen definerer samtalebilde som et visuelt uttrykk som formidler en situasjon med mulighet for identifikasjon av tema og /eller følelser hos den som betrakter bilde. Den som ser på bildet må ha mulighet til å bruke tid på assosiere og reflektere over bildet og det som formidles (Holmsen, 2011, s. 12).

3.2.9 Terapi

«Terapi betyr *sykdomsbehandling*» (Holmsen, 2011, s 49). Det er forskjell på å være *terapeut* og arbeide *terapeutisk* (ibid.). «Det er terapeuten som hele tiden har kontrollen og «loser» barnet igjennom og gir barnet *behandling*» (Holmsen, 2011, s.49). Når man arbeider terapeutisk har barnet anledning til å fortelle det det ønsker i sitt eget tempo og det har selv kontrollen på hvor mye det vil si (ibid.).

3.2.10. Emosjonelt leksikon

Å få et emosjonelt leksikon innebærer å få utvidet ordforrådet for følelser. (Raundalen & Schultz, 2008) Man hjelper barn med å finne ord som kan uttrykke følelsene de har.

3.3 Synet på barn

Som Bae sier har synet på barn har endret seg fra å se på barn som primitive skapninger som må sosialiseres og tuktes for å bli mennesker til å være relasjonsorienterte og meningsskapende helt fra fødselen av. Det å se på barn som subjekter helt fra livets start ikke bare objekter som skal påvirkes og formes er sentralt i dette som Dion Sommer kaller et paradigmeskifte når det gjelder synet på barn (Mørreaunet, Glaser, Lillemyr & Moen, 2009). James, Prout & Jenks drøfter synet på barn under metaforene «human beings» og «human becomings», det at man må møte barn som fullverdige individer med rett til egne tanker, følelser og meninger i det livet de lever som barn, ikke se på barn som hele tiden må forandres til noe annet. Denne måten å se barn på vil si at man må anerkjenne barnets rettigheter i forhold til egen opplevelsesverden og at man må møte det med

respekt for dette. Dette er også i tråd med menneskerettighetsprinsipper om respekt for enkeltmenneskets integritet og rett til å ytre seg om forhold som angår eget liv, og er nedfelt i FN's Barnekonvensjon (Mørreaunet, Glaser, Lillemyr & Moen, 2009). Dette er noe som har innvirket på barnehagens rolle i samfunnet og ikke minst på førskolelærerens og andre voksnes arbeid i barnehagen. Men jeg må støtte meg til Bae som sier at vi fortsatt et langt stykke å gå før vi kan se på barn som individer med rettigheter på lik linje med andre samfunnsmedlemmer.(ibid.)

3.4 Medvirkning

Rammeplanen sier at barns følelsesmessige uttrykk må taes på alvor, de må oppmuntres til å gi uttrykk for sine tanker og meninger og møte anerkjennelse for dette (KD, 2011). Barnehagebarn ytrer seg om følelsesmessige tilstander, men hvordan blir disse møtt fra personalets side? Blir barns følelsesmessige reaksjoner tatt imot som et forsøk på å ytre seg om hvordan det har det eller fortolkes de som noe ubehagelig som man ikke vil forholde seg til (KD, 2006)?

Som Bae sier er barns medvirkning et område som må diskuteres og reflekteres over hvis en skal forsøke å etterleve Barnekonvensjonen (og § 3 i barnehageloven) i praksis (Bae i Mørreaunet, Glaser, Lillemyr & Moen (red.), 2009). At barn kan få støtte til forskjellige følelsesladede reaksjoner hjelper de til å stole på egne følelser og følelsesuttrykk. Det kan også bidra til at de tørr å si fra og gjøre motstand i situasjoner de ikke føler riktig. «Å ikke være redd for å ytre seg på følelsesmessig grunnlag styrker barns mulighet til å ha innflytelse i eget liv» (KD, 2006, s. 18). Det krever en stor grad av ro, tilstedeværelse, skjerpet fokus og skjerpede sanser, og oppriktighet i forhold til å ville forstå for å se barn. Man må SE følelsene deres, behov og intensjoner. Man må også ha evne til å fange opp nonverbale uttrykk (Gamst, 2011). «Barns rett til medvirkning krever tid og rom for å lytte og samtale.» sier Rammeplanen (KD, 2011, s. 18). Bae skriver at «Særlig blir barns deltagelse tydelig i dialogprosesser hvor voksne møter dem, slik at det blir et kommunikasjonsrom hvor barna innrømmes rett til egne opplevelser» (Bae i Mørreaunet, Glaser, Lillemyr & Moen, 2009, s.23). Jeg mener man må møte barnet der det er og gi barnet rom og tid for å uttrykke egne opplevelser.

3.5 Barn og rettigheter

Endringer i synet på barn har også ført til Barnekonvensjonen ble vedtatt av FN i 1989, ratifisert (godkjent) av Norge i 1991 og tatt inn i norsk lov i 2003» (KD, 2011). Det er en internasjonal avtale som gir hvert barn selvstendige rettigheter og vi er forpliktet til å følge. Den skal sørge for at barns beste er et grunnleggende hensyn ved alle handlinger som angår barn som foretas av

myndigheter og organisasjoner.

Barns rett til å uttrykke seg blir vektlagt i konvensjonen (KD, 2011). Artikkel 12 er den mest sentrale her og der står det at barn har rett til å bli hørt å si sin mening, og gi åpent uttrykk for dem, i alle saker som har betydning for dem, både rettslige og administrative. Barn skal taes på alvor og meningene skal vektlegges i samsvar med modenhet og alder. Retten til å bli hørt er synliggjort i norsk lovgivning i blant annet barneloven, barnevernloven, barnehageloven og opplæringsloven (Gamst, 2011). I barns rett til til å bli hørt ligger det holdning til barn som viktig aktør i eget liv, det å bli tatt på alvor og respektert. Det er viktig å få med at retten til å bli hørt ikke er en plikt, og at det har rett til ikke å uttale seg, som kan være rett i noen tilfeller (ibid.).

Barns har rett til beskyttelse mot alle former for omsorgssvikt. Barnekonvensjonen slår fast at alle barn har rett til å vokse opp uten å bli utsatt for vold eller seksuelle overgrep.(artikkel 19 og 34) Den gir også rett til hjelp og rehabilitering om et barn har vært utsatt for det.(artikkel 39) (Redd Barna, 2010) Alle som jobber med barn må ha kunnskap og kompetanse slik at de kan sørge for at de får den hjelpen de har behov og rett til (ibid.).

3.6 Barneverntjenesten

Rammeplanen sier at « For barn som opplever egen barndom vanskelig og konfliktfylt, må barnehagen være sitt ansvar bevisst ved å tilrettelegge for kompenserende tiltak. Tverrfaglig samarbeid med andre hjelpeinstanser vil være viktig» (KD, 2011, s. 17). Som ansatt i barnehage har man daglig og nær kontakt med barn hvor man kan observere og motta informasjon om livssituasjonen til barnet. Det er viktig at man oppfyller opplysningsplikten overfor barnevernet om det er grunn til å tro at et barn er utsatt for omsorgssvikt, slik at barnet får den hjelpen det har behov for (ibid.).

3.7 Om den moderne Bildeboka

Bildeboken er den barnelitterære boktypen som har ekspandert mest de siste 30 årene. Boken har ikke bare økt i antall utgivelser per år, men den har også utviklet et variert register som kunstnerlig og estetisk uttrykksform. Bildeboken representerer et møte mellom to selvstendige kunstformer der ord og bilde samarbeider, kommenterer og utfyller hverandre på ulik måte og i ulik grad. De siste 30 årene har styrkeforholdet mellom bilde og tekst endret seg og illustrasjonene i bildeboken har blitt en stadig viktigere del av fortellingen, selv om de kan ha ulik funksjon i forhold til teksten. Det har vært vanlig at illustrasjonene har hatt gjenfortellende og dekorative funksjon, men fra 1970

tallet ser vi at bildene får større ansvar for å drive handlingen videre. Fram til da var det innarbeidet et bokideal om «den sorgløse barndommen» der hverdagsopplevelser var fraværende, men politiseringen av litteraturen førte til at også denne delen av litteraturen fikk større krav til realisme enn tidligere. Tema som for eksempel ensomhet, savn og uro som tidligere var fraværende ble nå løftet fram (Birkeland, Risa og Vold, 2005). I dag kan man finne et stort utvalg av billedbøker som tar opp vanskelige tema. (Kleve & Ringheim, 2013)

3.8 Bildeboken som kunstprodukt

Grafikken hadde en glansperiode på 1970 tallet med økt interesse for illustrasjon og bokkunst og bokmarkedet fikk stor tilgang på flinke illustratører. Barnelitteraturen har i følge Birkeland, Risa og Vold alltid hatt en mye sterkere tradisjon på illustrerte tekster enn voksenlitteraturen og gir forfatter Einar Økland rett i hans påståelse om at barneboken fungerer som et reservat for norsk illustrasjonskunst, da det stort sett er her kunstformen har fått utfoldet seg (Birkeland, Risa og Vold, 2005, s. 315). I barnehagen er det den reproduserte kunsten i form av for eksempel bildebøker som kan være gjenstand for kunstformidling i det daglige (Samuelsen, 2013). Samuelsen (2013) skriver at man kan finne en mening eller et budskap gjennom å betrakte et kunstbilde. «Det er ikke grenser for hvilke temaer som kan behandles kunstnerisk, eller med hvilken enorm variasjon de kan behandles» (Samuelsen, 2013, s. 38). «Et kunstbilde forteller oss noe. Vi kan betrakt bildeuttrykket og finne et budskap eller en mening. Slikt sett kan også bildet betraktes som en slags tekst fremsatt i et bildespråk (Borgersen og Ellingsen 1992:11)» (ibid, s. 96). Ulike elementer og detaljer kan gripe oss og det visuelle uttrykket gi oss en helhetlig oppfatning av livsforståelsen vi har. Bildetolkning er avhengig av hver enkelts personlighet, holdninger og personlige oppfatninger og derfor vil alltid to personers tolkning av et bilde kunne komme svært forskjellig ut (ibid.).

Kunsten meddeler en innsikt som ikke kan meddeles i noe annet språk, sier Paulsen. Hun skriver :

«Selverkjennelse: Gjennom arbeid med og betraktning av kunst der temaet er menneskers lidenskaper, drifter, ønsker og håp, kan deltakerne reflektere over sine egne erfaringer og sitt eget liv og gjennom det oppnå større erkjennelse om sine egne lidenskaper, drifter, ønsker og håp. Sorg og glede, kjærlighet og hat er temaer en ikke kommer utenom i arbeid med og opplevelser av kunstneriske uttrykk» (Paulsen, 1999, s. 27).

Opplevelsen man kan få når man betrakter et kunstprodukt, for eksempel bildeboken, kan gi oss en ny innsikt, en ny måte å oppleve og forstå ting på. Man kan sette opplevelsene man får ved å for eksempel se i billedboken i kontekst med eget liv og kan se sammenheng mellom det og egne

erfaringer. Dette er en mening som hver enkel kan skape seg i forhold til de forutsetningene man har.

« Det er denne opplevelsen av at noe følelsesmessig viktig som ikke lar seg fange i ord, som kalles en estetisk opplevelse. Opplevelsen får vi gjennom sansene, vi kjenner et følelsesmessig velbehag eller ubehag ved opplevelsen. Vi blir «rørt» i våre følelser, kanskje til og med opprørt» (Paulsen, 1999, s. 14).

3.9 Snakkehjørnet

«Snakkehjørnet er et hjørne i barnehagen hvor vi har system på snakkingen slik at barna får anledning til å snakke med de voksne. Det kan skje enkeltvis eller i små snakkegrupper» (Raundalen og Schultz, 2008, s. 57). Dette innslaget ble lansert på bakgrunn av en samtale der de forestilte seg hvor mange ord de hadde fått til om de hadde telt opp hvor mange ord et barn fikk snakke med en voksen i løpet av barnehagedagen. De kom fram til i diskusjon med flere barnehageansatte at det dessverre ikke ble så mange ord og mange ble rystet ved tanken på dette. Med bevissthet om betydningen av samtale, kommunikasjon og snakketrening var ikke veien lang til å tenke at mange barn antagelig hadde behov for å snakke med og lette sitt hjerte til en voksen. Når de hadde opprettet fastere former for snakkehjørnet ble barnet invitert inn til det de kaller å gi rapport fra innsiden. En god side ved dette er at dersom barnet blitt mer bevisst på egne og andres følelser, og til og med kan sette ord på dem, kan det øke barnets sosiale ferdigheter. Det andre er behovet barnet kan ha for å lette sitt hjerte om små og store ting det måtte bære på. Med en slik etablert tid for å kunne snakke rydder man også plass for støttende samtaler om ting som kan være vanskelig (Raundalen og Schultz, 2008).

3.10 Barnesamtale

Barnesamtale er et begrep som kan brukes forskjellig avhengig av situasjon og hensikt. I denne oppgaven bruker jeg det i forbindelse med å snakke med barn om vanskelige ting. De voksne kan gjennom barnesamtalen forsøke å bidra til å skape sammenheng og gjøre livet mer begripelig og håndterlig for barna. De voksne kan ikke unngå vanskelige ting om man skal hjelpe barn å mestre livet, men ta tak i ting som en tydelig og ansvarlig voksen (Raundalen og Schultz, 2008). En barnesamtale handler ikke bare om barns rett til å bli hørt, men også hvordan barnet blir møtt. Hvordan man møter erfaringene barnet har følelsesmessig har betydning for barnets motivasjon og evne til å formidle seg. En trygg voksen som tørr å nærme seg er viktig for at barnet skal føle tillit og oppleve å bli forstått. Det å lytte og ta inn noe som kan være uforståelig, trist og kanskje uventet informasjon (Gamst, 2011). Barnesamtale er en samværs- og samtaleform som baserer seg på

anerkjennelse og empati og fordrer at vi lytter mer enn vi snakker og øker sensitiviteten vår på å få vite hvordan barnet egentlig har det. Den har som hensikt å hjelpe barn til å tenke, reflektere og uttrykke og sette ord følelsene sine (Kinge, 2006).

Det å ha samtaler i en strukturert situasjon og alene med en voksen kan oppleves naturlig for noen barn og kunstig for andre, spesielt i starten. For noen kan ord og samtale skape prestasjon forventning og press både hos barn og voksne. Det er viktig at den voksne har et avslappet forhold til at det kan oppstå situasjoner der barnet vegrer seg mot «å skulle snakke» og kan velge et annet innhold i samværet. Her er bøker noe som kan sette i gang mange gode samtaler på en avslappet og naturlig måte (ibid.). Å bruke bilder, tegninger og bildebøker i kommunikasjon med barn ikke noe nytt. Det begynner med pekebøker der barna lærer å sett navn på for eksempel ting eller kroppsdel. Ved å for eksempel bruke bilder av ansikter med ulike følelsesuttrykk kan barna stimuleres til å sette navn på følelsene og til å utveksle om egne erfaringer. Dette gir også muligheter til å snakke om barnas følelser og om de har opplevd lignende. Bøker om hverdagssituasjoner som alle barn kan oppleve og bøker om ulike risiko- og omsorgssviktssituasjoner kan være gode hjelpemidler (Killèn, 2012).

Forberedelse, tilretteleggelse, kontaktetablering, gjennomføring og evalueringer viktige sider ved barnesamtalen. Først er det viktig å forberede seg både mentalt og følelsesmessig og tenke gjennom hva man vil med samtalen, slik at man er i stand til å følge opp det man har startet på. Dette er noe som må være avtalt med kollegaer og overordnede slik at det kan prioriteres og skjermes. De fysiske forholdene er også svært viktig. Det at samtalerne kan skje på et hyggelig, nøytralt sted som virker innbydende og avslappende (Kinge, 2006). Rommet er viktig i forhold til signalene de gir til barnet om at det er en viktig tid også for den voksne. Det er lurt å henge opp et ikke forstyrr skilt på slik at man ikke blir avbrutt under samtalen, da det kan ødelegge gyldne og gode øyeblikk som kan gjøre det vanskelig å komme tilbake der man var (Holmsen, 2011). Man bør være plassert på en måte som gjør at barnet selv kan velge om det vil ha blikk kontakt eller ikke. Den voksne og barnet kan for eksempel sitte ved siden av hverandre ved et bord med et felles fokus på for eksempel samtalebilder (ibid.). Det bør også være god plass slik at barnet ikke får følelse av å være «innestengt», men kan gå om det vil (ibid.). Det er også viktig med en kontaktetableringsfase der man skaper en trygg relasjon innenfor gitte rammer som er oversiktlig og forutsigbar og man blir fortrolig med situasjonen. Man bør gi tydelig informasjon om når, hvor og hvorfor samvær og samtale skal finne sted. Skulle det skje endringer er det viktig at barnet gis forklaringer slik at det forstår og ikke føler seg nedprioritert (Kinge, 2006). I gjennomføringsfasen av samtalerne kan det

som Kinge sier oppleves kunstig for mange barn å forholde seg alene med en voksen å «prate», og at det derfor kan være beroligende å bruke bøker, bilder og lignende (ibid.). Det er også viktig at man ikke glemmer evalueringsfasen der man oppsummerer og tenker over hva som skjer, hva som virket og ikke virket.

3.11 Etiske betraktninger

Det er mange etiske perspektiv å tenke over i samtaler med barn. Før man går inn i organiserte samtaler må det selvfølgelig være avklart med foreldre. Samtalene kan være en støtte og hjelp til bearbeiding, de skal ikke brukes som terapi, da dette ikke hører til førskolelærerens kompetanseområde. Å ha tillit fra foreldre er viktig for både å bevare foreldresamarbeid og barnets tillit. Det er viktig at foreldre er inkludert i ting som er betydningsfullt, at det er en åpen dialog om samtaleprosessen. Men før det formidles noe videre fra samtale, skal det avklares med barnet på forhånd, barnet må snakkes *med* og taes *med* i det den voksne tenker si videre. Hvis det skulle komme opp ting som gjør at man vil henvise til øvrige samarbeidspartnere bør man ta opp med barnet hva man vil gjøre videre med det som har kommet fram og hvorfor (selvfølgelig tilpasset barnets modenhet og alder). Om det ikke skulle være straffbare forhold, som tidligere nevnt, vil dette drøftes nærmere med foreldre. (Holmsen ,2011, Kinge, 2006) Det er viktig registrering og oppbevaring av informasjon behandles på en etisk forsvarlig måte, som betyr at skriftlig eller digital historie må låses inn (Holmsen, 2011).

Det er viktig at den voksne er bevisst sin rolle og hele tiden er klar over målet for samtalen. Man må være klar over det asymmetriske maktforholdet som i utgangspunktet er mellom barn og voksne og se viktigheten av å tilstrebe et likeverdig forhold i samtalesituasjonen. Barna må møtes som selvstendige individer der egne opplevelser blir anerkjent. I barnesamtaler er den voksne hovedsaklig en lytter som viser respekt, tid og empati (ibid.).

4.0 Funn og drøfting

4.1 Innledning

I dette kapitlet vil jeg presentere funn fra mine informanter og underbygge den teorien jeg bruker i forbindelse med bearbeidelse av følelser hos barn, det å åpne opp for samtale og snakke om vanskelige ting og bruken av billedbøker i kommunikasjon med barn. Informasjonen jeg har fått fra intervju med førskolelærer og familieterapeut bekrefter viktigheten av å snakke med barn om vanskelige ting og hjelpe de med å sette ord på følelser.

For å bidra til at barn kan få et mer bevisst forhold til ulike problemstillinger tar vi opp ulike tema i Snakkehjørnet. Da er ulike temabøker en god støtte. Ved å ta opp ting på denne måten kan man gjøre det lettere for barna å si fra til de voksne hvis de opplever noe som er vanskelig eller ubehagelig. Det kan også ha en forebyggende funksjon ved at barna lettere klarer å sette ord på vanskelige ting eller følelser. *Intervjuperson 1.*

Det med å bruke billedbøker som triangulering, et felles fokus mot en tredje ting, i samtaler med barn som en hjelp til å bryte tausheten og skape trygghet til å snakke om ting synes jeg var svært interessant. Forfattere og illustratør har også vært med å gi meg mer innsikt i billedbøker og bruken av dem mener jeg. I dette kapitlet skal jeg drøfte den teorien jeg bruker for å prøve å svare på min problemstilling:

«Hvordan kan billedboken brukes som hjelpemiddel for å bearbeide følelser hos barn?»

Som nevnt i metodekapitlet henviser jeg til mine informanter som Intervjuperson 1, Forfatter 1 og 2 og Illustratør. Jeg har valgt å markere informantenes stemme og tolkningen av intervjuene med å bruke innrykk skriftstørrelse 10.

Jeg har valgt bildeboken som et kommunikasjonsverktøy i forhold til å hjelpe barn som har det vanskelig og trenger hjelp til å bearbeide følelser. Bildeboken kan åpne opp for tanker, undring og hjelpe oss med å komme videre i en bearbeidelseprosess. Den kan være med å gi et større ordforråd og være et hjelpemiddel til å sette ord på ting man har kjent på men kanskje ikke klart å konkretisere. Jeg mener bildeboken kan ses på som et slags eventyr som ligner så lite på egen verden at den ikke trår oss for nær, men samtidig kan man kanskje kjenne seg igjen. For de som ikke vil snakke om seg selv vil det være like greit å snakke bare om boken, eller andre ting. Men for de temaet berører kan bildeboken være med å vise at man ikke er alene om å ha det sånn, den kan gi

en håpsdimensjon gjennom hvordan ting håndteres eller blir løst på.

«Både voksne og barn er forskjellig, vi er enkeltindivider og opplever ting forskjellig. Opplevelsen av en billedbok er individuell og tilhører hver enkelt leser, hver enkelt barn eller voksen. Det er ikke noe riktig svar. Opplevelsen man har der og da stimulerer og har egen verdi, det gjør ingenting om man ikke forstår»

Illustratør.

Dette er jeg enig med illustratør om, for selv om man leser en bildebok sammen vil tolkningen bli forskjellig ut i fra hver enkelt ståsted. Men opplevelsen kan likevel føre personer sammen siden man har et felles utgangspunkt i boka. Det man ser og leser setter man i sammenheng med egne erfaringer. Har man ingen erfaringer om temaet i boka vil man kanskje bare se på den som et eventyr og det gjør ingenting om man ikke forstår hva boka *egentlig* handler om. At en samtale om en bok kan gå på avveier, mener jeg ikke trenger å være negativt, da det bare viser hvor stort rom for tolking og undring litteraturen kan ha. Med dette vil jeg håpe på å senke terskelen for å bruke bøker med såkalte tabu tema sammen med barn. Å lese for eksempel en bok som *Sinna mann* (2003) kan kanskje være vanskelig for en voksen som mener den kan være skremmende for barna. Men jeg støtter meg på det som en illustratør og barnebokforfatter sa på et foredrag om billedbøker; for barn som ikke har opplevd et slikt overgrep kan den oppfattes som et eventyr, det har ofte skjedd at barn har ledd av boka og sagt «dumme trollet». Og som Traavik (2012) skriver er et viktig argument til å bruke boka *Sinna Mann* (2003) bruken av eventyrsjangeren, der barnet vet at det går godt og får tillit til dette.

4.2 Følelser

Som Kinge (2006) sier må barn få utforske sine følelser. Barn må få lov til å ha følelser som ikke «kan tåles»: det å være lei seg, skuffet, sint, frustrert, redd. Ofte blir slike følelsetilstander møtt med avledning, argumenter, forklaringer, trøst og bortforklaring, mens den viktigste hjelpen først å fremst kanskje bare er å *være* der med og hos barnet. Det å dele øyeblikket og oppmuntre barnet til å dele opplevelsen sin og å hjelpe med å finne ord som kan uttrykke dette.

Det er viktig at barn får hjelp til å danne seg et emosjonelt leksikon. Det vil si å støtte dem til å sette ord på egne følelser og hjelpe dem til å dele og beskrive virkeligheten sin. *Intervjuperson 1.*

Dersom en ikke har fått oppleve å *få lov* å kjenne på og utforske følelser, få dele de med en trygg voksen for så å romme de og mestre de kan følelsene i seg selv bli truende og skremmende. Om man for eksempel ikke får lov å føle på det å være redd, kan en engang bli redd for å bli redd og

ikke tørre å snakke om det (Kinge, 2006). Man har kanskje lettere for å akseptere glade følelser enn sinte, sutrete og urolige? Det er viktig at barn får bli kjent med ulike følelser. Selv om det kanskje ikke er like lett å forholde seg til og anerkjenne barn som er urolige, kranglete, sinte osv., er det kanskje da de trenger det mest. Selv om man i beste mening prøver hjelpe ved å avlede, trøste, bortforklare osv er kanskje den viktigste hjelpen bare det å *være der*, dele øyeblikket og det å hjelpe barnet med å finne ord og uttrykke seg (Kinge, 2006).

Barns nærhet til følelser overgår ofte det de voksne tror. Ekvik (2010), som blant annet skriver om barn i sorg, har noe jeg mener er et fint eksempel på dette. Han skriver om et barn som hadde vært med foreldrene i begravelse til oldemoren som de hadde hatt mye og god kontakt med. På vei hjem i bilen hadde gutten sagt at han hadde oppdaget at han hadde to typer tårer. Faren hadde spurt om han kunne fortelle litt mer om det. Og han hadde svart at han hadde tårer med stemme og så hadde han tårer uten stemme. Foreldrene ble forundret av svaret og forsøkte å få gutten til å forklare det nærmere for dem, og det var tydelig at gutten virket forundret over at de ikke skjønnte hva han mente umiddelbart. Men gutten tilføyde at han hadde tårer med stemme når han faller og slår seg og begynner å skrike høyt. Og når de var i kirken med kisten til oldemoren, da slo han seg ikke men hadde tårer selv om han var stille. Det var tårer uten stemme. Det gutten sier om tårene sine gir oss et verdifullt glimt inn i et barns sorgverden og viser den nærheten de kan ha til sine følelser (Ekvik, 2010). «Når barn setter ord på det de kjenner, gir det oss verdifulle glimt inn i både sorg og glede de bærer med seg. Det å få være med, det å delta og bli tatt på alvor er en forutsetning for at mye av dette kan skje» (Ekvik, 2010, s.13-15). I en travel hverdag er det kanskje ikke alltid så lett å oppfatte barns undring og det kan kanskje være lett å undervurdere dem. Barn har følelser og opplevelser som er der i både sorg og glede og som berører dem på mange plan. Ikke alt er like lett å sette ord på og det kan også være stor forskjell på hvor verbal barn er. Det er da viktig at de voksne kan legge til rette for at de skal få gjennomlevd det de bærer på på en god måte midt i det onde (ibid.). Midt i en sorgopplevelse er man kanskje mest nær sin egen tapsopplevelse. For eksempel kan foreldre noen ganger ha vansker med å snakke med barnet om døden da de har nok med sin egen sorg, eller vil vente til de er sterkere selv før de snakker om det. Da kan voksenkontakten barna opplever i barnehagen være av stor verdi. Som Ekvik (2010) sier representer personalet ofte noe trygt og konstant som ikke er berørt av sorgen på samme måte som foreldre (Ekvik, 2010). En førskolelærer og foredragsholder sa under temadagene at de hadde opplevd at foreldre spurte dem i barnehagen om hjelp til å ta opp vanskelige ting, da de viste at de drev med snakkehjørnet og barnesamtaler. At barnehagen har en god kontakt med foreldre og er åpen på at man kan snakke om vanskelige ting mener jeg er bra for alle parter. Det er også en grunn til at jeg

ønsket å forske på dette temaet. Kan det å bruke billedbøker være en god måte å ta opp vanskelige ting på?

4.3 Åpne opp for samtaler

En del barn blir alene med ting de bærer på. «De får først dekket sitt fundamentale behov når noen rundt dem åpner opp for samtale med dem og fokuserer på barna, slik at de opplever seg som hovedpersoner» (Ekvik, 2010, s. 18). Kan vi voksne i vår travle hverdag være for snar med å bagatellisere barns signaler? Bagatellisering beskriver Askland (2011) som et utslag av å fornekte at barnet har det vanskelig. I stedet for å se barnets behov kan det kanskje være lett å avfeie med at det er «bortskjemt, han/hun bare klenger, det er bare trass...» Noen barn kan bære preg av at noe har skjedd og gi signaler som voksne kan spinne videre på om de er våkne nok til å ta signalene. Dette kan være atferd eller å si ting som man kanskje stusser ved.

Barn har ikke modenhet til å komme bort å si at det har behov for å snakke om noe. Men man kan for eksempel oppleve at et barn kan ploppe ut med ting det har opplevd ved frokostbordet eller i påkledningsituasjoner. Barn kan si ting som vi må fange opp og gjøre noe med. Det har jeg opplevd flere ganger. *Intervjuperson 1*

Barn kan ha en atferd som du kan undre deg over og kanskje bekymre deg over. Men barn uttrykker ikke et behov for å snakke om ting ved å for eksempel komme bort til deg å si «mamma ligger bare på sofaen hjemme og er rusa så jeg er så innmari sliten når jeg kommer i barnehagen...» Det er den voksne som må fange opp, være sensitiv, handle, lytte. Den voksne skal se barnets behov for å bearbeide noe og åpne opp for samtale. Ungenes måte å uttrykke seg på er gjennom atferd. De kan selvfølgelig si noe, det er ikke det. Men de fleste klarer ikke å sette ord på det, med en gang, så vi må lære dem det. *Intervjuperson 1.*

Som intervjuperson 1 sier er det den voksnes ansvar å fange opp om det er ting som et barn kan ha behov for å snakke om. Å ha samtaler med barn i barnehagen gjennom for eksempel snakkehjørnet og barnesamtaler gir barnet tid og rom til å dele tanker og det som det måtte bære på. Det som deles må bli tatt på alvor av en anerkjennende, lyttende og tilstedeværende voksen. Noen som kan hjelpe barnet med å sette ord på følelsene det har og ta det på alvor. Samtaler med barn er en unik måte på å se hver enkelt barn og forebygge i form av å gi de et verktøy til å sette ord på ting. «En smerte som deles, taper sin kraft» (Ekvik, 2010, s. 92)! Ved å snakke med noen om det som måtte være vanskelig, blir det lettere å bære på. Som Killèn (2012) sier kan barn som lever i *gode nok* omsorgssituasjoner ha like stort behov for samtaler og hjelp til å sette ord på ting som de som lever vanskelige situasjoner (Killèn, 2012). Det kan være at et barn har fått med seg noe fra media, for eksempel krigspregede nyheter. En rask tildekkende forklaring kan skape mer frykt enn om man

åpner for samtale og tar tak i saken.

En avgjørende faktor for at barnet skal føle seg trygg og bekvem i en samtale om vanskelige ting er at det har en god relasjon til den voksne. Vi må ha en holdning og væremåte overfor barnet som gjør at det har tillit til oss. Kontaktetableringsfasen der skaper man trygghet og viser at man har ro og tid til samvær og samtale er viktig (Kinge, 2006). Men i dagens travle barnehagehverdag er dette noe vi vet mange tenker kan være utfordrende. Men som Kinge (2006) sier trenger det nødvendigvis ikke organisert og avsatt tid til hver enkelt ikke overskrider det et barn likevel ville fått gjennom reaksjoner og sanksjoner på atferd. Anerkjennende tilnærming tar nødvendigvis ikke mer tid, på sikt ihvertfall. Hun sier videre at et barn for eksempel kan være vettskremt selv om man trur barnet gjør ting for å provosere. (ibid.) «Barn er ikke vanskelig, barn har det vanskelig» sa en førskolelærer på temadagene, ordene satte seg hos meg og er ord jeg alltid vil ha i baktankene i møte med *vanskelige situasjoner* i fremtiden. «Hvis mangel på tid er et hinder i å behandle mennesker, store eller små, på en menneskevennlig og -verdlig måte, så må vi arbeide hardt for å «ta tiden tilbake» (Kinge, 2006, s. 52-53)! Ekvik (2010) beskriver en situasjon fra en barnehage som jeg mener er et fint eksempel på dette. En 4 år gammel gutt som nettopp har mistet sin mor er sint og blir sittende igjen ute når de andre er gått inn. Isteden for å avlede gutten og få gutten til å gå inn, noe som kanskje kan være et naturlig valg i en travle barnehagehverdag der rutineventer, setter en av de voksne seg ned og prater med han og får han til å sette ord på følelsene sine. Det å være sint, hvorfor og at det er lov å ha det slik. På denne måten tar hun han på alvor og går inn det sinnet han bærer på og det triste rommet han har inni seg og deler det (Ekvik, 2010).

Man må også være tilstedeværende og vise ekte engasjement da det er avgjørende for om man skal klare å hjelpe. Er man for eksempel stresset og har andre ting å tenke på vil det påvirke kommunikasjonen. Om for eksempel førskolelæreren i historien ovenfor hadde spurt hva det var som var i veien med gutten, men samtidig vært stresset for at det var lunsjtid er det ikke sikkert at samtalen hadde gått like bra. Om Grunnen til at barn kan reagere forskjellig på samme spørsmål fra to ulike voksne kan for eksempel komme av at så mye som 80 % av kommunikasjonen vår er non-verbal. En voksen som uttrykker åpenhet, tillit, velvilje og fravær av moralisme kan åpne en samtale som en voksen med mye uttalt moralisme og kritikk kan lukke (Kinge, 2006).

Man skal prøve å være på sitt beste i slike samtaler. Man må ha respekt for barnet. Har man andre ting å tenke på og er distraheret, merker barna det med en gang. Da er det bedre å finne en ny tid for samtalen.

Intervjuperson 1

Dersom samsvaret mellom kroppsspråk og verbalspråk mangler kan det altså være vanskelig å få til en samtale. Om jeg sier at jeg har tid til å prate, men samtidig har et stresset kroppsspråk og ser på klokken vil det vel være kroppsspråket du hører på?

Hensikten med slike samtaler at barnet skal få muligheten til å sette ord på noe som det opplever som vanskelig, og det er viktig at de i stor grad styres av barnet selv. Som nevnt i teoridelen kan det å *skulle snakke*, spesielt i starten, oppleves som kunstig og da er det viktig at man kan velge et annet innhold i samværet, som for eksempel bøker (Kinge, 2006). Det er viktig at den voksne er bevisst egen kommunikasjon og hvordan man fører en dialog og istedet for å være handlende ved å forhøre og belære, intervju og stille spørsmål, være lyttende og anerkjennende (ibid.). Man må ikke komme med spørsmål som kan oppleves som utspørrende og pressende, men prøve å formulere seg på en måte som virker støttende (Raundalen og Schultz, 2008).

Det er viktig at man lytte barna ut. At man stiller spørsmål for å undre seg videre, men ikke sitter med svaret. Unger må få trening i å snakke og selv formulere tankene sine. Jeg tror voksne mange ganger har lett for å avbryte barn for å komme med svaret. *Intervjuperson 1*

Den voksne må kunne åpne opp for en samtale og ta imot uten å sitte med pekefinger eller si stakkars deg, for det har ikke ungen bruk for. Barn har behov for en voksen som er støttende og er der. *Intervjuperson 1*

Da jeg var på intervju med Intervjuperson 1 fikk jeg et ark med flere eksempler på spørsmål og utsagn som kan åpne opp for samtale. Der sto det at man må spørre om ting man ikke vet svaret på og på en måte som krever mer enn ja eller nei svar. Gjerne bruke spørreord som hva, hvordan, hvem og når, for eksempel «hvordan opplevde du det?» Å gjenta siste del av barnets setning kan også hjelpe samtalen videre. Man bør unngå hvorfor spørsmål, det er en generell oppfatning innen kommunikasjonsteori at det er dårlige spørsmål (Kinge, 2006). Dette på grunn av at de ofte kan oppleves som en anklage, et press på at man må prestere eller virke truende; «Hvorfor gjorde du det?» Om et barn sier noe under for eksempel frokosten, som man vil snakke med barnet alene om, kan man for eksempel si at «det kan jeg og du snakke om etter frokosten.» Det er lurt å forberede seg på å ta imot ulike utsagn uten å lukke en samtale slik som intervjuperson 1 sier her;

Om det er andre unger rundt når et barn sier noe som vekker bekymring må man ta imot det uten å lukke for samtale. Det er noe vi trener oss på her i barnehagen. Akkurat der og da når de sier noe går det an å si «du, vent litt så går vi ut herfra.» eller « Det kan du fortell meg litt mer om etter frokosten» *Intervjuperson 1*

4.4 Tabu / Vanskelige tema

Voksne vil gjerne skåne barna for unødvendige belastninger, bekymringer og sorger. Mange er ofte redd for at man skal legge en stein til byrden om man er for åpen rundt det vonde som har skjedd., og snakker derfor ikke med barna om det (Ekvik, 2010). Når voksne unngår å snakke om det som er vanskelig fører det til at mange barn blir sittende alene med ubearbeidede tanker og fantasi og frykt får utvikle seg (Holmsen, 2011). Bildeboken *Sinna Mann (2003)* som tar opp temaet vold i nære relasjoner, har fått mange negative anmeldelser, der de fleste ikke vil bruke boka i barnehage eller skole fordi den er for skremmende for barn (Traavik, 2012). Kaja Korsvoll (referert i Traavik, 2012) skrev blant annet i en anmeldelse av boka at den var årets sterkeste barnebok og at kanskje barn som lever vanlig og trygt bør forskånes for boken. Men «hvem vet hvem som er vanlige barn, og hvem som ikke har opplevd vold?» (ibid., s. 100) Forfatter Gro Dahle har reist mye rundt å lest fra *Sinna mann (2003)* i blant annet barnehager og har opplevd store forskjeller på reaksjonene på den. Noen opplever historien som et eventyr der det er et troll som er sinna og slår, mens de som tar tar den som en erfart historie kan reagere med bli sint, lei seg eller forlate rommet. Under opplesning har hun opplevd at barn har ropt at *sånn gjør pappa også!* som har blitt møtt med stressreaksjoner hos de voksne. Men til dette sier hun at det *skal* ropes ut og snakkes om (ibid.). Det å belyse vanskelige tema som for eksempel vold er med på å bevisstgjøre og løfte frem fenomenet, å bryte tausheten omkring temaet slik at det skaper trygghet for å snakke om det. Som Barneombudet (referert i Traavik, 2012) uttaler er det volden som er ødeleggende, ikke det å snakke om den (Ibid.). Det å sørge for at de som ikke blir utsatt også er klar over temaet, kan gjøre slik at de klarer å forholde seg til problematikken om noen skulle fortelle om det, eller om de selv ser at noe er galt (ibid.).

Vi drar rundt i barnehager og snakker om vanskelige tema og opplever at personellet mener at man kan snakke med barn, men så vegrer de seg liksom likevel. Vi kan snakke litt om hva det er som hindrer oss i å snakke med barn. For det er ulike ting som enten ligger i oss selv eller i systemet der vi jobber. *Intervjuperson 1*

Dette som intervjuperson sier her tror jeg mange kan kjenne seg litt igjen i. «...å snakke med barn om noen av livets vanskeligste tema. Der er en krevende utfordring, som vi voksne nok litt for ofte skygger unna» (Raundalen & Shultz, 2006, s. 133). Som jeg sa innledningsvis viser studier at det enda er mange som jobber med barn som mangler trygghet og handlingskompetanse til å ta opp vanskelige ting. Jeg har selv mange ganger tenkt på hva som kan være en bra måte til å ta opp ting uten å «trå for nær». Jeg ville derfor skrive denne oppgaven der jeg undersøkte om billedboken kunne være en god måte å gjøre det på.

Som Killèn (2012) sier; «Når det snakkes om følelser, er en allerede i gang med å redusere tabu.» (Killèn, 2012, s. 136) Å sette tabuer på dagsorden er noe som angår alle barn, ikke bare de som befinner seg i risiko- og omsorgssvikt situasjoner (ibid.). Barn må øves opp i å få redskap og mot til å snakke om upopulære og tabulagte tema (Traavik, 2012).

Jeg mener man kan lese bøker med vanskelige tema for både de som har følelser med temaet og de som ikke har det. Leseropplevelsen vil være verdifull i seg selv- en god bok vil alltid introdusere barn for nye aspekt ved tilværelsen. *Forfatter 2*

Lenge før barn har hørt ordet tabu vet de mye om det og de fornemmer forbudet om å snakke om visse temaer. De fleste slike situasjoner som for eksempel rus, psykiske lidelser, samlivsvold eller ubearbeidede skilsmisser har vært og er fortsatt tabubelagt, men dette er ved å endre seg. Men i dag snakkes og skrives det mer åpent om vanskelige tema (Killèn, 2012). Tidligere sterkt tabulagte tema er nå til og med presentert i billedbøker for barn. Men det betyr ikke at slike vanskelige tema forsvinner eller er lettere å forholde seg til (Traavik, 2012).

En helt problemfri barndom er noe de færreste opplever. De fleste kjenner eller vil komme til å kjenne noen som opplever vonde situasjoner. Livet er sjelden problemfritt, det kan handle mye forskjellig som for eksempel arbeidsliv, økonomi, nettverk, samlivsproblemer, uenighet, krangel eller sykdom. Hvis barn får hjelp med følelsene sine og får en forståelse for situasjonen er det noe de fleste barn kan takle bra. Ofte kan voksne prøve å beskytte barna ved å ikke snakke om belastende opplevelser, men i dag har vi kunnskap nok til å vite at «det barn ikke vet, har de vondt av» (Killèn, 2012). Vi må minne oss på om at barn ofte på et eller annet nivå har sett det meste som foregår i omgivelsene deres. Barna lytter observer, lytter og tolker, men vet ikke nok om hvordan de skal forstå det de ser og hører og kan feiltolke det de opplever. Barn kan ofte snappe opp elementer av voksnes samtale og hvis det fornemmer at det ikke kan spørre, unnlater de det og gir det sin egen tolkning. Men settes tabuer på dagsorden og barna får signal om at de kan spørre om ting de tidligere har fornemmet at det ikke kan spørres om, er vi med på å skape åpenhet i barnemiljøet og gjøre livet mer forståelig for barna. Jeg må også nevne at det ikke er snakk om å snakke om alt i den forstand at alle detaljer skal frem, men på en måte som gjør at tema er begripelig og håndterlig for barnet. Man må snakke om ting tilpasset et språk som er forståelig, men unngå «barneforklaringer» som kan skape mer angst enn det hjelper. For eksempel når man snakke om døden bør man unngå metaforer som å si at personen «sovnet inn», da dette for eksempel kan gi barnet angst for å legge

seg. Barn har behov for informasjon tilpasset alder og modenhet (Killèn, 2012). Man må legge kommunikasjon til rette i forhold til barnets kognitive nivå, språklige forutsetninger og situasjon. Man må også være klar over at barn som har vært utsatt for vanskelige situasjoner kan ha et lavere funksjonsnivå enn alderen tilsier (Øvreeide, 2009). Det er også viktig at man ikke glemmer at vi er alle forskjellige og at det som fungerer godt for en, ikke trenger å fungere like godt for noen andre. Vi har alle hver vår bagasje, hver våre særtrekk og hver vår personlighet. Men jeg må si meg enig med Ekvik (2010) som sier at det som gjør en sorg sykkelig eller at den gjenopplevs på en god måte er felles uansett alder og personlighet, nemlig at den som vil hjelpe først og fremst er medmenneske.

4.5 Følelser mediert gjennom billedbøker

Et åpnende spørsmål fra en voksen kan være inngangsport til at barn får delt noe av det de kjenner på. Det kan for eksempel skje når man ser på bilder sammen med barnet. (Killèn, 2012). Å bruke samtalebilder kan bidra til å hjelpe barn med å sette ord på følelser og få uttrykt dem og gjøre situasjoner ufarlig (Holmsen, 2011). Vi kan altså bruke billedboken til å sette i gang tanker og følelser, men som kanskje ikke har vært så lett å konkretisere eller sette i sammenheng med noe.

Bildeboka er teater, hvor hvert oppslag er scener hvor situasjoner utspiller seg. Leserne sitter i salen, i fanget eller samlet eller alene foran bokas scener og ser situasjon på situasjon. Å se en bok sammen som et teater slik, gir ofte et fellesskap og gjør det lettere å snakke sammen etterpå eller underveis, med teateret som rammeopplevelse, å samles rundt bildebokas fortelling. *Forfatter 1*

Ramsfjell (2012) skriver at en barnelitteraturforsker hevder at det ikke finnes noen form for tematikk som må utestenges fra barnelitterære tekster, men at det er måten tematikken blir behandlet på som gjør den egnet for barn (ibid.). Litteraturen kan fungere som problembearbeidende uten at man er bevisst på at det skjer. Gjennom å lese en billedbok kan man oppleve en løsning på et problem som man kan kjenne seg igjen i slik at livsmot og håp styrkes. Forfatterparet Gro Dahle og Svein Nyhus har i flere bøker vist at det er mulig å overskride de tradisjonelle grensene for hva vi har sett på som mulig å fortelle om til barn. Et eksempel er boken *Håret til mamma* (2007) som handler om en mamma som sliter med depresjon. Den ender godt ved at hun blir frisk, men en håpsdimmensjon ligger hovedsaklig i barnets trygghet på at det finnes noen som kan hjelpe når hun- i symbolsk fortand- går seg vill i morens hår. En annen bok er *Sinna Mann* (2003) som handler om en voldelig far, med en tilsvarende løsning på et fantasiplan med kongen som den gode hjelperen. Håpet om endringer er her en fremtidvisjon da boken slutter med at faren

skal få bo på slottet og få hjelp til å reparere seg selv. Håpsdimensjonen i begge bøkene består av en forsikring om at barnet ikke alene når kaoskrefter truer med å ta overhånd, men større og sterkere krefter vil trå til med nødvendig hjelp i tide. (Ramsfjell og Sagberg, 2012).

I en artikkel om barnelitteratur skriver Ramsfjell (2013) om noen studenter som hadde fått i oppgave å analysere en bildebok, *Håret til mamma* (2007), lese den høyt for en barnegruppe og samtale om den, for så å skrive ned og reflektere over responsen de fikk etterpå. De hadde utført formidlingen i fellesskap og analyse og refleksjoner individuelt, noe som viste hvordan hver enkelt students forforståelse av bokens relevans for barn bidro til tolkningsmåten deres. I vurderingen av bokas potensial som litteratur for barn konkluderer studentene ulikt, der en mener at boken var for dyp, mens den andre mener det motsatte. Den ene mener boken hadde symboler som var vanskelig å forstå for førskolebarn, hun regnet med (eller snarere håper som forfatteren skyter inn) at de færreste av barna kan identifisere seg med hovedpersonen og at temaet bare i sjeldne tilfeller vil være relevant for så unge lesere. Mens den andre mente barna viste stor forståelse og at det var en bok som ikke gir «korrekte» svar, men mulighet til å undre seg med barna over problemer som kan oppstå i livet. Hun som konkluderer negativt har lagt vekt på den voksne hjelperens rolle i handlingen, at det er ikke barnets rolle å løse problemene, det skal man overlate til andre voksne. Den positive tar utgangspunkt i perspektivet til den barnlige aktøren og overfører det til den faktiske leseren gjennom bokas barneadressat ved å si at det vil komme lysere tider. At barnet kan hjelpe til for at den som har det vondt kan få det bedre, men at det nok er andre som også prøver å hjelpe selv om det ikke synes så godt bestandig. Deretter reflekterer hun som en pedagog og skriver at man ved hjelp av boka kan ta opp et vanskelig tema samtidig som den gir nødvendig distanse og unngår å bli for nærgående og personlig (Ramsfjell, 2013).

Som hjelpemiddel i samtaler med barn om vanskelig ting egner bildebøker seg spesielt godt, for karakterene er vikarer og kan være en mellomposisjon for å selv fortelle om sitt eget liv og sine problemer. Barna begynner ofte å fortelle om personen i boka, legger etterhvert inn følelser og detaljer og hendelser fra sitt eget liv og svarer ofte fra sin egen posisjon. Sånn sett er fortellingen ofte en forsiktig sti inn i barnets eget ståsted og opplevelse. *Forfatter 1*

Jeg tror det er mye lettere å nærme seg et tema eller et problem gjennom noe konkret og gjennom en felles opplevelse, for eksempel et kunstverk eller skjønnlitteratur, enn gjennom direkte konfrontasjon eller ingenting. Mange bøker om alvorlige temaer kan være samtalebøker, altså noe kan være utgangspunkt for en samtale, en refleksjon, høytenkning og meningsutveksling. *Illustratør*

Ved å bruke billedboken i samtaler kan man jobbe med vanskelige tema på en mer indirekte måte enn en terapeutisk samtale vil gjøre. Men samtalen kan enten bevisst eller ubevisst ha en terapeutisk effekt. I sammenheng med vanskelige tema, kan terapeutiske grunnelement bli gjeldende selv om man som pedagoger ikke driver med terapi. (Raundalen & Shultz, 2006) I bildebøker er ikke meningen eller hvordan man skal tolke den forhåndsbestemt, men det skapes utifra hver enkelts erfaringer og ståsted.

Litteraturens utgangspunkt er å vise fram virkeligheten eller utvalgte sider ved denne. Leseropplevelsen kan gi terapeutisk gevinst da bøker kan vekke eller åpne opp for følelser. Men jeg mener at det er i refleksjonen og samtalen etterpå - ikke selve lesingen, at den terapeutiske gevinsten kan ligge. *Forfatter 2*

4.6 Etiske betraktninger

Skal man jobbe med barnesamtaler i barnehagen må man alltid ha samtykke fra foreldre. At det er et godt foreldresamarbeid med åpenhet og tillit er viktig. Dette er også noe som er viktig i forhold til tryggheten til barnet. Det er som Holmsen (2011) sier viktig å legge vekt på at det ikke er for å behandle men som støtte og hjelp til bearbeiding. Man er ikke terapeuter, men skal støtte barnet og være medmenneske. Hensikten med å ha samtaler med barn er å gi de rom for å dele tanker og følelser som kan være vanskelig. I de fleste tilfeller, unntatt mistanke om straffbare forhold hjemme, vil det være viktig å informere foreldre, da disse skal ivareta barnet i hverdagen (Holmsen, 2011). Men man må ha respekt for barnet å være bevisst hva man formidler videre. Hva man sier bør avklares med barnet først (Kinge, 2006). Det er også viktig å ikke love barn taushetsplikt, da man kan miste barnets tillit og føre til at barnet føler seg sviktet, om man likevel får vite noe som gjør at man er nødt til det.

I samtaler med barn, både i hverdags situasjoner og i planlagte samtaler, kan man få vite ting som vekker bekymring. Hva som skulle komme fram kan kreve ulike tiltak. Skulle det være noe som man ønsker å gå videre med er det viktig at barnet får en grundig forklaring som er tilpasset alder og modenhet (Holmsen, 2011). Det er presisert i Rammepånen at barnehagen må samarbeide med andre tjenester og institusjoner i kommunen for få mest mulig helhetlig tilbud til barn og familier til det beste for barnet (KD, 2011). Noen ganger kreves andre profesjoner for å hjelpe barn og foreldre enn man har i barnehagen og man må ha et fler- og tverrfaglig og samarbeid til barns beste. Når man jobber med barn og vanskelige tema, er det viktig at man er obs på sitt kompetanseområde. Som tidligere nevnt kan det komme opp kriminelle handlinger som vold og seksuelle overgrep, og det er viktig at man henviser videre til barnevernet, som jeg har presisert i teorikapittelet. I forhold

til samarbeid med andre bør det være en lav terskel, både for å rådføre seg og henwise videre.

Når man bruker hjelpemidler som bøker for å åpne opp for samtale må man være bevisst det etiske perspektivet. Billedbøkene skal brukes for å hjelpe barn med å gi uttrykk for følelser som de trenger hjelp til å bearbeide, ikke til å lure de til å fortelle noe de ikke vil. Her er det viktig at man som voksen bevisst målet med å ta opp ulike ting.

Å snakke med barn om ting som kan være vanskelig er etter min mening for å bryte tausheten omkring det slik at det skaper trygghet for å snakke om det. Gi barna «verktøy» som kan hjelpe de med å sette ord på ting. Som Raundalen & Schultz (2006) sier: «Det er ikke skadelig for barn å snakke, og det er ikke galt av oss å lytte.» (ibid., s. 132)

5.0 Avslutning

Jeg har i denne oppgaven forsøkt å belyse hvordan man kan bruke billedboken til å hjelpe barn til bearbeide følelser og viktigheten av å snakke med barn om vanskelige temaer.

Det at billedboken kan ses på som et slags eventyr som ligner så lite på egen verden at den ikke trår oss for nær, men samtidig slik at man kan kjenne seg igjen, mener jeg gjør at den kan være godt hjelpemiddel til å ta opp ulike tema. Billedboken kan være med å hjelpe med å åpne opp og sette i gang tanker og følelser som barn kan ha kjent på, men ikke klart å plassere eller sette ord på. Den kan hjelpe oss med å komme videre i en bearbeidelsesprosess. Den kan vise at også andre kan ha det sånn og gi en håpsdimensjon gjennom hvordan ting blir løst på. Å bruke billedboken i samtaler om vanskelige temaer med barn barnehage vil omfatte barn som ikke er berørt av temaet. Men hvem vet hvem som er berørt? Det at de som ikke er berørt også er klar over tema, kan gjøre det lettere for dem å forholde seg til det om noen skulle fortelle om det eller selv se at noe er galt. Det dreier seg om å gi de «en knagg å henge fra seg ting» når temaet eventuelt skulle nå dem. Da har man også gitt de signaler om at dette kan de snakke med oss voksne om (Raundalen & Schultz, 2008). Ved å bruke billedbøker kan man åpne opp for undring og nytenkning, man kan løfte frem fenomenet, bevisstgjøre, bryte tausheten og skape trygghet for å snakke om ting. Litteraturen har et stort assosiasjon og tolkningsrom, og hver enkelt tolker ut i fra sitt eget ståsted. Selv om man leser samme bok, vil den oppleves forskjellig ut i fra hvilken erfaring hver enkelt har. Meningen i bøker er ikke ferdig, men skapes av de som leser og tolker dem. Man kan gjenkjenne seg i et bilde eller en historie og sette det i sammenheng med egne erfaringer.

Det finnes vel ingen fasitsvar på hvilken måte som er best til å bearbeide følelser. Vi er som sagt alle forskjellige individer, med forskjellig erfaringer og ståsted, og det som passer for meg trenger nødvendigvis ikke passe for deg. Det man vet er at det er viktig at man som voksen i en barnehage er observante og anerkjennende. Jeg mener at man må tørre å ta tak i ting, følge opp og sørge for at barna får den omsorgen de trenger. Man må møte hvert barn med respekt og empati. Men den viktigste hjelpen er kanskje bare er å *være* der med og hos barnet, være et lyttende medmenneske.

Jeg valgte å skrive en oppgave om å snakke med barn om vanskelige ting fordi det er et tema som jeg ønsket mer kunnskap om i min fremtidige jobb som førskolelærer og fordi det er viktig og relevant i barnehagen. Jeg håper også den kan stimulere til videre refleksjon om gode måter å nærme seg vanskelige tema og hjelpe barn til å bearbeide følelser på. Det handler om «Å lytte så barn snakker – å snakke så barn lytter» (Raundalen & Schultz, 2008, s. 133).

Litteraturliste

Askland, Leif (2011). *Kontakt med barn. Innføring i barnehagelærerens arbeid på grunnlag av observasjon*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS

Birkeland, Tone og Mjør, Ingeborg (2012). *Barnelitteratur sjangrar og teksttypar*. Litauen: Cappelen Damm Akademisk.

Birkeland, Tone, Risa, Gunvor og Vold, Karin Beate (2005). *Norsk barnelitteraturhistorie*. Oslo: det norske samlaget.

Bratterud, Åse og Emilsen, Kari (2013). *Dørstokkmila. Barnehagens vei fra magefølelse til melding*. Bergen: Fagbokforlaget.

Dahle, Gro og Nyhus, Svein (2007). *Håret til mamma*. Oslo: Cappelen Damm AS.

Dahle, Gro og Nyhus, Svein (2003). *Sinna Mann*. Oslo: Cappelen Damm AS.

Ekvik, Steinar (2010). *Tårer uten stemme. Når barn er blant dem som sørger*. Oslo: Verbum Forlag.

Gamst, Kari Trøften (2011). *Profesjonelle barnesamtaler. Å ta barn på alvor*. Oslo: Universitetsforlaget.

Helsedirektoratet.(u.d.) *Helse, miljø og trivsel i barnehagen*. Lastet ned fra <http://www.helsedirektoratet.no/publikasjoner/helse-miljo-og-trivsel-i-barnehagen-/Publikasjoner/helse-miljo-og-trivsel-i-barnehagen-.pdf>

Holmsen, Merete (2011). *Samtalebilder og tegninger - en vei til kommunikasjon med barn i vanskelige livssituasjoner* (2.utg.) Cappelen Damm AS

Killèn, Kari (2013). *Barndommen varer i generasjoner. Forebygging er alles ansvar*. Oslo: Kommuneforlaget AS.

Killèn, Kari (2012). *Forebyggende arbeid i barnehagen. Samspill og tilknytning*. Oslo: Kommuneforlaget AS.

Kinge, Emilie (2006). *Barnesamtaler – Det anerkjennende samværet og samtalens betydning for barn med samspillvansker* Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS

Kunnskapsdepartementet (2011). *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Bergen: Fagbokforlaget.

Kunnskapsdepartementet, *Meld. St. 24 (2012–2013) Fremtidens barnehage*.

Lastet ned fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/regpubl/stmeld/2012-2013/meld-st-24-20122013/11.html?id=720292>

Paulsen, Brit (1999). *Det skjønne. Estetisk virksomhet i barnehage og skole*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Raundalen, Magne og Schultz, Jon- Håkon (2008). *Kan vi snakke med barn om alt?* Oslo: Pedagogisk Forum.

Ramsfjell, Astri og Sagberg, Sturla (red.) (2012). *Livstolkning og livsmestring*. Oslo: IKO-Forlaget.

Ramsfjell, Astri (2013): *Hva er barnelitteratur? Er dette en bok for barn? Refleksjoner fra et formidlingsopplegg*. I *Prismet* nr.2/2013 (9s.) Kompendium, Barnehagelærerutdanning, hovedmodell, Kunst, kultur og kreativitet (2013), Trondheim: Tapir kompendiumforlaget.

Ringheim, Trude og Kleve, L., Marie (2013, 25. november) *Årets nye bildebøker omtaler både skilsmisse, død, depresjon og tortur*. Lastet ned fra <http://www.dagbladet.no/2013/11/25/kultur/bok/litteratur/barneboker/barnebok/30510864/>

Røyknes, Kari (2008) *Metodetriangulering – et metodisk minefelt eller en berikelse av fenomener?* Lastet ned fra : (2013, April) <http://www.sykepleien.no/forskning/forskningsartikkel/125671/metodetriangulering-%20et-metodisk-minefelt-eller-en-berikelse-av-fenomener>

Steenstrup- Duch, Anne (2012, 11 februar) *Små barn, store problemer*. Lastet ned fra <http://www.forskning.no/artikler/2012/februar/313034>

Thagard, Tove (2013). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.

Traavik, Ingjerd (2012). *På liv og død. Tabu i bildeboka. Analyser og refleksjoner*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Øvreberg, Elisabeth (2011, 8.mai) *Mange småbarn sliter psykisk*. Lastet ned fra <http://www.forskning.no/artikler/2011/mai/287587>

Øvreeide, Haldor (2009). *Samtaler med barn. Metodiske samtaler med barn i vanskelige livssituasjoner*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Triangulering lastet ned (2013, April) fra <http://no.wikipedia.org/wiki/Triangulering>

INTERVJU GUIDE

1. Hvilken utdanning/ bakgrunn har du?
2. Kan du fortelle litt om dine erfaringer om hvordan billedboka brukes i barnehagen?
3. Har du opplevd at et barn i barnehagen som trenger hjelp til å bearbeide følelser ?
4. Kan man snakke med barn om vanskelige tema? Hva legger du i begrepet vanskelige tema?
5. Har du opplevd at et barn uttrykker behov for å snakke om ting det opplever som vanskelig i hverdagslige situasjoner som f.eks ved tegnebordet eller i lesestolen?
6. Har du opplevd at et barn uttrykker behov for å snakke om ting det opplever som vanskelig i organiserte samtaler (som f.eks. barnesamtale)
7. Opplever du noen forskjell på hverdagslige samtaler og en organisert samtale (som f.eks barnesamtale) med barna?
8. Har du opplevd at et barn viser med atferd at det kan ha behov for samtale eller hjelp til å bearbeide følelser?
9. Hva synes du en som voksen samtalepartner bør tenke over i forbindelse med vanskelige temaer?
10. Hva er snakkehjørnet? (Hva snakker man om?Er det et bestemt tema på forhånd? For alle?).
11. Blir billedboken brukt (eller kan den brukes) i snakkehjørnet?
12. Hva legger du i begrepet barnesamtale?
13. Hva synes du er viktig å tenke over i forbindelse med barnesamtaler?
14. Bruker dere noen hjelpemiddel i barnesamtalen?
15. Hvor utføres barnesamtalen/ er det et eget rom? Kan rommet påvirke samtalen?
16. Får barna mulighet til å uttrykke seg på andre måter enn gjennom ord? Hvordan?
17. Hvordan opplever du foreldresamarbeidet i situasjoner der dere ønsker at barnet skal delta på en barnesamtale?
18. Hender det at foreldre tar kontakt med dere for en barnesamtale?
19. Hva er viktig å tenke på i slike foreldresamarbeidsituasjoner?
20. Noe du ønsker å tilføye?

Litteraturtips

- Appelgren, Tove og Salla Savolainen (2003) Mari og Monstermammaen
- Amos, Janine (1999) Følelser ; en bokserie som har følgende enkelt-titler: Ensom, Lykkelig, Misunnelig, Modig, Redd, Sint, Såret, Trist, Trygg, Vennlig.
- Aasmundtveit, Anne Kristin (2006) Gule roser til pappa
- Bergstrøm, Gunilla (1979) Albert og uhyret
- Brenifier, Oscar (2005) Hva tenker du om følelser?
- Bringsværd, Tor Åge og Anne Holt (2001) Karsten liker å danse
- Dahle, Gro og Nyhus, Svein (2000). Bak Mumme bor Moni.
- Dahle, Gro og Nyhus, Svein (2007). Håret til mamma.
- Dahle, Gro og Nyhus, Svein (2003). Sinna Mann.
- Dahle, Gro og Nyhus, Svein (2002). Snill.
- Ernemo, Barbro (2004) Mai- Elins mamma har MS
- Grossmann, Werner (2006) Pottesure Petter
- Hanson, Torben (1988) Mobberen, musen og meg.
- Haaland, Kirsti R. og Inger Landsem (1996) EVEN og skilsmissen
- Hovland, Henrik og Torill Kove (2003) Johannes Jensen føler seg annerledes
- Hunter, Jana Novotny og Sue Porter (2001) Jeg har følelser!
- Kaldhol, Marit (1986) Farvel, Rune
- Kleiva, Rønnaug og Düzakin (2001). Om dagen kan ein flyge..
- Marx, Vibeke (2002). Den lille, store jenta.
- McMullen, Nigel (2002). Ikke jeg!
- Nilsson, Ulf og Anna-Clara Tidholm (2003) Farvel, herr Muffin
- Nyhus, Svein (2002) Ingen.
- Nyhus, Svein (2004) Jeg!
- Nyhus, Svein (1998) Pappa!
- Pettersen, John Roald (2008) Hvem kan hjelpe Jesper?
- Rygg, Eli (2009) Jeg er meg! min meg

- Sandemose, Iben (1995) Englepels
- Schössow, Peter (2005) Skal det være sånn??! Historien om Elvis
- Svartun, Birte og Gaustad, Bo (2007) Hva er følelser?
- Thormann, Inger og Branderup, Richardt (2002) Hvor blir det av deg, mamma?
- Thorhallsdottir, Svava Kristin og Palsdottir, Herdis (2010) Mayas mamma får seg kjæreste
- Torseter, Øyvind (2004) Klikk
- Øvrengset, Einar (2009) Sokrates og pappa
- Boktips for barn som har det vanskelig: https://halden.bib.no/index.php?option=com_content&view=article&id=25&Itemid=8

